

UDE

AF ØJE...

1966 – 1995, ET MØRKT KAPITEL I AFSTØBNINGSSAMLINGENS HISTORIE

TROELS ANDERSEN

Det er i år 250 år siden at de afstøbninger, der af kongen var skænket til det kommende kunstakademi, blev ført til Festsalen på Charlottenborg.¹ Afstøbningssamlingens historie er fra første færd forbundet med Akademiets historie og med dets førende navne: Saly, Jardin, Wiedewelt og Abildgaard. De virkede alle for samlingens oprettelse og tilvækst. For

Eckersberg-generationen – f.eks. for Rørbye og Købke – blev bekendtskabet med samlingen en del af deres dannelsesproces, sådan som den igennem over hundrede år derefter var det for utallige unge kunstnere, der søgte adgang til Akademiet.

Selvom nogle afstøbninger forblev på Kunstakademiet, overtog Statens Museum for

Kunst ved opførelsen af bygningen i Sølvgade i 1890'erne rollen som Afstøbningssamlingens hjemsted. Her havde den til huse i over tres år, til at begynde med som en vigtig del af hele museets idégrundlag, siden mere og mere betragtet med vigende interesse. I årenes løb blev der stillet adskillige forslag om at flytte den ud til lokaler andetsteds, efterhånden som maleri- og skulptursamlingen voksede.

I begyndelsen af tresserne optog samlingen ca. halvdelen af udstillingsrummene i museets underetage. Mange værker var relegeret til overskydende arealer i bygningen. Således henstod en mængde portræthoveder på loftet helt oppe under ovenlyset i den ene risalit, andre skulpturer var placeret i de dybe kældre. En enkelt skulptur var aldrig blevet pakket ud og stod i dybet, som da den i sin tid på brygger Jacobsens foranledning var kommet til museet.

De udstillede dele af samlingen blev jævnlige brugt af elever på de private tegneskoler, der opstillede deres staffelier og kæmpede med kullet for at indfange form, lys og skygger i skulpturerne. Men ellers var der ikke nogen stor søgning til rummene.

Ved den ombygning af Statens Museum for Kunst, der blev påbegyndt i 1966, var det planlagt at Afstøbningssamlingen skulle placeres i de to store rum, der blev indvundet

ved overdækningen af de indre gårde. I det af rummene, der havde dobbelt højde, ville museumsdirektør Jørn Rubow placere nogle af de største skulpturer, deriblandt Trajan-søjlen, således at man fra balkonen kunne se ind på dem i øjenhøjde. Han forestillede sig endog at man i de dagslysfrie rum kunne forsøge sig med brug af farvet belysning på gipsen.

Imidlertid fortsatte den evige kamp internt i museet mellem Malerisamlingen og Afstøbningssamlingen om pladsen. Hertil kom, at man fra Kulturministeriet ønskede at oprette en særskilt udstillingsinstitution med egen bestyrelse, der uden om museets ledelse skulle stå for afholdelsen af særudstillinger i de to nye rum. At de to store rum ikke var særlig udstillingsegnete bliver man til stadighed overbevist om, og Rubow holdt på, at de skulle anvendes som oprindeligt tænkt. Det lykkedes ham at forhindre den administrative opsplitting af museets aktiviteter, men prisen var, at man forsøgte sig med udstillinger i rummene. Afstøbningssamlingen måtte forblive i den til formålet lejede lade i Ledøje, hvor den var blevet anbragt ved byggeriets begyndelse. Et forslag fra museets medarbejdere fra 1972 om at overdrage samlingen til en universitetsinstitution forblev på papiret.² Som årene gik, blev gipsen glemt af alle.

Da Foreningen af Danske Kunstmuseer blev stiftet i efteråret 1979 ved en sammen-

lægning af de to hidtidige kunstmuseumsforeninger, foreslog formanden for den nye forening, at den tog spørgsmålet om Afstøbningssamlingens skæbne op. Bestyrelsen af lagde i november 1979 besøg i Ledøje. Det var et lidet opbyggeligt syn, der mødte den. Den oprindeligt velbyggede lade var i forfald, teglsten manglede, regnen dryppede ind, og plasticbaner flagrede melankolsk i vinden. Skulpturerne var gråsorte af støv og snavs, nogle var ituslåede. I bunden af en kornsilo lå en række portræthoveder henkastet. De træstativer, der i sin tid havde beskyttet de største skulpturer og skulpturdele under transporten, gav sig og truede med at kollapse, især hvor de var stablet oven på hinanden for at skaffe plads. Efter besøget gjorde foreningen Afstøbningssamlingen, dens historie og dens fremtid, til eneste emne i sit årsskrift, som udkom i 1980.³

Der blev foranstaltet en overordentlig velbesøgt høring i Charlottenborgs Festsal, hvortil Kulturministeriet sendte sin departementschef. Ministeriets holdning var fortsat, som i sin tid formuleret af Julius Bomholt, at med tidens nye rejsevaner ville de interesserede se originalerne på stedet, og afstøbningerne havde derfor mistet deres betydning. Imidlertid gik den ene taler efter den anden i brechen for afstøbningerne, sidst, men ikke mindst Lars Rostrup Bøyesen, der havde efterfulgt Jørn Rubow som museets direktør.

Efter besøget begyndte et politisk arbejde for en redning af samlingen, der bl.a. resulterede i, at Finansudvalget aflagde besøg på stedet. I november 1980 nedsatte Kulturministeren et udvalg, der skulle stille forslag om flytning og genopstilling af samlingen i lokaler udenfor Kunstmuseet, samt vurdere spørgsmål vedrørende konservering, udskillelse af dele af samlingen og økonomi. Fra museumsforeningen indgik Erik Fischer, Troels Andersen, Dyveke Helsted og Marie-Louise Berner suppleret med professor Kristian Jeppesen og fuldmægtig Annelise Jensen fra Kulturministeriet. Erik Fischer blev udvalgets formand.

Stod samlingen overhovedet til at redde? Marie-Louise Berner, Kristian Jeppesen og billedhuggeren Eric Erlandsen gennemgik den i løbet af tre dage i juni 1981 og konkluderede, at det endnu var muligt, men at en flytning var helt nødvendig. Forslag om en placering i Gl. Doks store pakhuis, hvortil Kristian Jeppesen havde udarbejdet en stor arkitekturmodel, strandede i ministeriet, hvor modellen forsvandt. Et alternativt forslag var Vestindisk Pakhus, hvis anvendelse ligeledes var uafklaret. Det bedst egnede af de to pakhuse, Gl. Dok, blev givet til Statens Værksteder og Arkitekturcenter. Derefter besluttede kulturminister Mimi Stilling Jacobsen i 1984, at Afstøbnings-samlingen kunne tilbydes de nedre tre etager i Vestindisk Pakhus. De øvrige

ville fortsat være besat af Det Kgl. Bibliotek til magasinformål. Situationen var ikke ideel, men dog langt bedre end den fortsatte destruktion i laden, og med snilde kunne det ved et etagegennembrud lade sig gøre at få anbragt også de største af skulpturerne i samlet stand.

I november 1984 kunne flytningen fra Ledøje endelig gennemføres med Marie-Louise Berner, Eric Erlandsen og Kristian Jeppesen som de drivende kræfter. I begyndelsen af det nye år kunne

*man på grundlag af de i alt 7 flytteprotokoller, der var ført, konstatere, at af de 2138 inventar-numre, samlingen oprindeligt bestod af, var 741 ikke ankommet, dvs. mange er formentlig gået tabt før og vel navnlig under udflytningen fra Kunstmuseet i 1966. I alt bestod samlingen efter flytningen af ca. 1550 skulpturer...*⁴

*Af disse var ca. 84 % i en sådan tilstand, at den blev betegnet som god. Det betød ikke, at den var god, men at de ikke havde taget mere skade, end at det skønnedes, at skaderne kunne udbedres ved forholdsvis ukomplicerede men dog tidkrævende reparationer. Ca. 11 % krævede betydelige reparationer, og 4 % skønnedes umiddelbart irreparable.*⁵

Det oprindelige mål, som museumsforeningen havde opstillet vedrørende samlingen var,

at den skulle placeres *i eget hus, under egen ledelse og med adgang for offentligheden.*⁶ Under museets nye direktør, Villads Villadsen, blev disse mål i det væsentlige nået. I første række gjaldt det om at få gennemført istandsættelsen af de mange skulpturer. I juni 1985 begyndte Jørgen Bau med blot én medhjælper den kolossale restaureringsopgave i et værksted, som var blevet etableret i bygningens ene ende. Dernæst gjaldt det at få samlingen gjort tilgængelig for offentligheden, og på den snævre plads, der var til rådighed, at skabe mere end en opmagasinering. Dr. phil. Jan Zahle blev ansat som museumsinspektør på halv tid i januar 1987. Han tog fat på planlægningen af indretningen, registreringen og opbygningen af samlingens dokumentation. På det udstillingstekniske plan blev der fremstillet sokler, som muliggjorde flytning af skulpturerne uden at de led skade, og således kunne indgå i forskellige sammenstillinger til belysning af de epoker i kunstens historie, som Afstøbnings-samlingen på så enestående vis dokumenterer.

Efterhånden som arbejdet med den basale restaurering skred frem, viste der sig mulighed for at udveksle kopier af skulpturer eller dele heraf med andre europæiske afstøbnings-samlinger. Samlingen i København er i kraft af sin størrelse og alder en af de betydeligste i verden. På den måde lod nogle af de "irreparable"

skader sig udbedre, ligesom man aktivt kunne bistå de andre samlinger med afformninger af enkeltdele. Dette samarbejde muliggjorde også nyrehvervelser, der kunne gøres helt uden, eller med meget små købsomkostninger.

Arbejdet med restaureringen og den kompetence, der derigennem blev opbygget, var til gavn for landets øvrige museer. En række danske billedhuggeres originalmodeller i gips, der i mange år havde henstået på Christiansborgs loft, og som dér havde lidt overlast, blev i løbet af 1990'erne placeret på museer landet over og blev reddet takket være konserveringseksper-tisen på Afstøbningssamlingen.

Endelig blev samlingen efter flere tilløb åbnet for publikum igen. Det skete i begyndelsen af 1995. Der var gået næsten 29 år, siden afstøbningerne blev båret ud fra Statens Museum for Kunsts bygning i Sølvgade. Efter åbningen fandt stadig flere gæster, trods en meget smal ugentlig åbningstid, år for år vej til Vestindisk Pakhus. Man håbede på, at flere etager i bygningen kunne frigøres for de nuværende funktioner som biblioteksmaga-

sin, derved ville samlingen kunne opstilles endnu mere attraktivt for offentligheden. Videnskabeligt og pædagogisk rummer den et så stort potentiale, at det ville være en god investering.

Men i stedet har begivenhederne i de seneste år røbet en brist i forståelsen for samlingens betydning. Først luftedes tanken om at overføre enkelte dele af den til Sølvgade. Det blev heldigvis opgivet. For, som medarbejderne ved museet skrev i deres responsum allerede i 1972: "en reducere af samlingen efter æstetiske principper og en opstilling af et udvalg vil være betænkelig".⁷ I stedet fulgte i år 2002 den nærmest totale lukning for offentligheden, afskedigelsen af den faglige ledelse og nedlæggelsen af konserveringsværkstedet.

Man må håbe, at mange års investeringer og indsats for at redde og genoprette samlingen og give den tilbage til offentligheden ikke har været gjort forgæves. Som en del af Statens Museum for Kunst er den alment eje. Den er og bliver uløseligt knyttet til den danske kunsts historie.

Noter:

¹ Artiklen bygger på forfatterens indlæg ved høringen om Afstøbningssamlingen 6.2.2003.

² E. Fischer, "For nu at komme videre...", *Kunst og Museum* 15. årgang, Nr. 1, 1980: 78-79.

³ T. Andersen m.fl. (udg.), "Afstøbningssamlingen. Historie og perspektiver", *Kunst og Museum*, 15. årgang, Nr. 1, 1980. Nummeret har bidrag af Marianne Saabye, Marie-Louise Berner, Eric Erlandsen, Ide Løppenthin, Torben Melander, Bjørn Nørgaard, Mogens Bøggild, Erik Fischer, Troels Andersen.

⁴ M.-L. Berner, "Billeder fra Afstøbningssamlingens nyere historie", *CRAS L*, 1987: 23. Dette nummer af CRAS har desuden bidrag om Afstøbningssamlingen af Jørgen Bau, Jan Zahle, Mikael Wivel og Eli Ponsaing.

⁵ M.-L. Berner, "Billeder fra Afstøbningssamlingens nyere historie", *CRAS L*, 1987: 23.

⁶ T. Andersen i T. Andersen m.fl. (udg.), "Afstøbningssamlingen. Historie og perspektiver", *Kunst og Museum*, 15. årgang, Nr. 1, 1980: 3.

⁷ E. Fischer, "For nu at komme videre...", *Kunst og Museum* 15. årgang, Nr. 1, 1980: 79.

Bemærkning til opgørelsen over antallet af afstøbninger i Afstøbningssamlingen

Jan Zahle

Det er ikke let at opgøre antallet af afstøbninger i Afstøbningssamlingen. Det skyldes, at de ikke er blevet inventariseret efter ensartede principper. F.eks. er figurerne i den ene gavlggruppe fra Zeustemplet i Olympia inventariseret under et nummer (KAS103/1-15) og den anden i en sekvens af numre (KAS164-175). Undertiden har helt selvstændige værker fået ét nummer med undernummer (f.eks. KAS 90/1-45). Så når den håndskrevne inventarprotokol, som var til rådighed i 1966 og 1985, opregner 2137 numre er det ikke retvisende for antallet af genstande.

Ved udflytningen fra Kunstmuseet i 1966 satte man en seddel med inventarnummeret på værkerne med sejl-garn. Man opdagede under arbejdet en 70 afstøbninger uden nummer (ulæseligt eller aldrig inventariseret). De fik så et U-nummer (U1, U2, etc.). De fleste af disse var ganske vist inventariseret, men man havde ikke tid, interesse eller kompetence til at finde frem til det rigtige nummer.^I

Under udflytningen blev større værker skilt ad i de enkeltdele, de var støbt i. En statue kunne bestå af to kropsdele + hoved og arme. De blev lagt på flere paller, som under flytningerne kom bort fra hinanden. Tilmeld var sederne

i 1985 ofte ulæselige på grund af vandskade, råd eller muse-hærgen.

Endelig var, især i 1920'erne, en hel del værker blevet udlånt til skoler og styrelser. Om de eksisterede i 1966 var ikke kendt. Siden har det vist sig at nogle var tilbageført (uden at det var noteret), nogle var gået til grunde, en gruppe var minsandten "vederlagsfrit" blevet skænket til en tredje institution.

I 1985 havde Marie-Louise Berner, Eric Erlandsen og Kristian Jeppesen derfor alle odds i mod sig, da de under indflytningen i Vestindisk Pakhus og derefter – med utallige paller med adskilte kropsdele – skulle gøre antallet op.

Siden 1987 er samlingen, parallelt med det store restaureringsarbejde, blevet registreret i en Access-database. Men selv i dag er det vanskeligt at gøre antallet af værker præcist op. Tager man rub og stub med ('kunsthåndværk' og f.eks. ca. 400 afstøbninger af medaljer) er det en 2900 stk. Men holder man sig til relieffer, hoveder, buster og statuer kan det gøres op som i figuren:^{II}

I alt er 417 skulpturer mistet i tidens løb. For 189 genstande er det korrekt registreret i protokollen. Det er sket gennem uddeponeringer, som (ved vi nu) ikke kan inddrives, uheld på museet, tyveri, samt frasortering. Ved udflytningen i 1966

blev 45 numre destrueret med muggert angiveligt på grund af dårlig bevaringstilstand, men der foreligger ikke nogen form for dokumentation.

Resten, 228, mangler uden forklaring. Nogle er tilsyneladende blevet lånt til diverse akademiprofessorer uden det er blevet noteret i inventarprotokollen. Et betydeligt antal med KAS-numre fandt jeg således på Kunstakademiet. Om resten ved vi ikke noget. Men det betyder ikke nødvendigvis, at de er gået til grunde i laden i Ledøje 1966-1984.

^I Ubekvemt i denne sammenhæng var det naturligvis, at samlingen var meget ringe dokumenteret. Fotos af enkeltværker eksisterede ikke, og opstillingen blev for første gang systematisk fotoregistreret af Lars Rostrop Bøyesen i 1966, da udflytningen allerede var påbegyndt.

^{II} 102 værker, som siden 1985 er deponerede i samlingen, er ikke medregnet.

^{III} Heraf er 200 stk. udlånt til bl.a. Kunstakademiet, Silkeborg Museum, Antikmuseet ved Aarhus Universitet og Carsten Niebuhr Institutet, Københavns Universitet.

	Erhvervet før 1987	Bevaret 2001 fra før 1987	Udgået 1987	Erhvervet 1990-2001	Bevaret skulptur 2001 ^{III}
Buster-hoveder	620	506	114		
Relieffer	906	743	163		
Statuer	839	699	140		
I alt	2365	1948	417	208	2156